

daartoe niet den moed hebt en integendeel die personen hard valt om de gebreken van een verleden waarvoor zij niet verantwoordelijk zijn, dan moogt gij niet uitsluiten diegenen die dat verleden ondergaan van hen, die dat verleden in 't leven hebben geroepen.

„Ik vraag voor den Jood geen enkel voorrecht, want elk voorrecht is vernedering. Meer dan een ander te vragen is een ander onrecht doen. Recht — dat is gelijkstelling — is het hoogste dat ik ambieer, dus ook voor de Joden. Voor argumenten die bijvoorbeeld een Commissie doen aanprijzen omdat daarin *ook* Joden, Katholieken of Protestanten zitten, haal ik de schouders op omdat men overal moet vragen: Wie zijn de bekwaamsten? — en niet: Hoe bidden ze in de Kerk?”

* * *

— „Men noemt in 't buitenland Nederland wel eens een litterairen roofstaat... Acht u dat juist? Meent u dat wij ons niet buiten de besluiten van het Berner Congres hadden moeten houden?”

„Dat is een van de dingen die ik altijd zeer heb betreurd. Het heeft mij dikwijls verhinderd, naar litteraire congressen te gaan omdat ik mij als Nederlander moest schamen dat de geestesvoortbrengselen van den vreemde in ons land niet veilig zijn. Ik heb mij dikwijls afgevraagd hoe het mogelijk is dat in een land en onder eene wetgeving met zoo strenge ethische eischen, die eischen eenvoudig miskend worden op geestelijk gebied en ik kon mij nooit vereenigen met het argument dat zulks geschiedt omdat wij hier niet rijk genoeg zijn om de auteursrechten te betalen. Ik heb mij wel eens afgevraagd of diegenen, die dat argument gebruiken, hetzelfde zouden zeggen als ze in een winkel een duur voorwerp zagen en of ze zich dan gerechtigd zouden achten het mee te nemen omdat ze het niet kunnen betalen. Het buitenland zal zeker bereid zijn, met Nederland voorwaarden te maken die ons in staat stellen om kennis te nemen van wat elders wordt geproduceerd op 't gebied van litteratuur en wetenschap.

„Maar dat is vrijwel onmogelijk zolang Nederland niet door toetreding tot de Berner Conventie bewijst, dat het eenvoudig eerlijk wil zijn.”

— „U acht dus de qualificatie van Nederland als „litterairen roofstaat” gerechtvaardigd?”

„Het is hard om, wanneer men gebukt gaat onder de eene of andere *épthète* die vernedert, te bekennen, dat ze verdiend is, maar als men de hand op het hart legt en vraagt of het niet even goed roof is van letterkundig als van materieel goed, dan moet het antwoord zijn, dat de benaming hard, inhumanaan... maar verdiend is.”

* * *

— „Men kan — zooals u zelf zei — zeer goed godsdienstig zijn zonder zich aan een bepaalde religie te houden. Zoo zou men ook in de openbare school, zonder een bepaalde religie te doceeren, de kinderen wel het gods-begrip kunnen leeraren!... Zoudt u *dat* wenschelijk vinden?”

„Ik wil de openbare school zóó, dat daarin niets geleerd wordt, dat in strijd is met de godsdienstige begrippen van haar bezoekers. In de school behoort de godsdienst niet thuis; daarvoor heeft iedereen gelegenheid om zijn kinderen daarbuiten godsdienstonderwijs te geven. Wat ik bestrijd is, dat men de